PROLETCULTISM VS. SOCIALIST REALISM

Mihaela Airinei
PhD. student, „Ovidius" University of Constanța

Abstract:The Romanian Literature has been summoned to bring into the spotlight creations that would embrace the projected ideological fiction, the incontestable superiority of communist order, the "golden' future of the country or the role of the "new human" in a world liberated from exploitation and conquer.Despite the fact that some of the writers consented to assume the official ideology, many others have written on keeping their aesthetic autonomy. This exasperating acultural climate forced them into finding means that would enable them to undermine (or at least avoid) the controlling doctrine. The critic contribution of researchers reveals the nature of the transformations that took place on the grounds of history of literature. The animated pertractations succeed in recovering, much to the advantage of the language of history of literature, the semantic avatars of the two key-concepts: proletcultism and socialist realism. If the Moscow proletcultism of the years 1918-1920, articulated and consecrated by A.A Bogdanov, proclaims the adaptation of the vision and proletary style in an anarchic-insurgent manner through disconsideration of party and state ideology, the Romanian one, specific to the years 1948-1950, cannot recover its sistemic congruency. The contours have been kept, yet the contents promote the party-shared proletary culture

Keywords: proletcult, proletcultism, socialist realism, ideology, censorship.

Un volum critic de referință, *Sub zodia proletcultismului*, apărut sub semnătura lui M. Nițescu[1], oferă *conștiințelor* remediul decupajului problematic eficient și decis, în ceea ce privește relațiile noului regim cu intelectualii, în special cu scriitorii. Criticul remarcă interesul Partidului Comunist pentru arte, îndeosebi pentru literatură. Cu o *teamă superstițioasă în fața miracolului inteligenței, al talentului (...), o spaimă proletcultistă în fața libertății de conștiință*[2], exponenții regimului realizau forța *mult mai subtilă, mai contagioasă, mai greu de controlat*[3] a intelectualității. Odată cu preluarea puterii, regimul și-a făcut din eliminarea oricărei opoziții, un scop organic, proxim. Îndepărtată curând din posturile de conducere și de control, înlocuită cu mediocri, cu docili, elita intelectuală cunoaște ticăloase „tratamente": arestarea, judecarea superficială și încarcerarea. Fundamentarea acestor acte reprobabile, adeseori inventată, pretexta,

[1] Redactor la revista *Viața Românească*, Marin Nițescu (1925-1989) adoptă o poziție fermă de refuz a „favorurilor" timpului și, asumându-și solidele repere morale și intelectuale, Maiorescu și Lovinescu, scrie o serie de lucrări de critică alcătuite din articole și cronici literare publicate în periodice de profil, începând din 1968. Alături de *Dialectica puterii* (1975, 1988), *Sub zodia preletcultismului* (*O carte cu domiciliul forțat*) - 1979-1995, asumă scrieri-sinteză „de sertar" (*inoportune politic*, n.a.).
[2] M. Nițescu, *op.cit*., p. 164.
[3] Ibidem.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

bunăoară, *întâlnirile și lecturile dintre cunoscuți și prieteni, participarea la filme și audiții muzicale la ambasadele occidentale, lectura unor cărți interzise sau a unor reviste străine (...)*[4].

Observațiile criticului despre practicile specifice perioadei proletcultiste configurează o taxonomizare a acestora. Astfel, unui prim *val de arestări și condamnări* îi corespunde perioada imediată crucialului 23 August 1944 (acte „justificate" prin acuzația „colaborării" cu vechiul regim). Slăbirea în intensitate se produce spre *sfârșitul perioadei de tranziție*. Următorul val se manifestă între 1948 și 1953. După acesta, un interval de relativă seninătate pare a se instala. Nedreptățile recidivează cu și mai mare putere de constrângere între 1958-1962. Conceperea unei liste exhaustive a tuturor celor care au suferit este, în mod evident, irealizabilă, în condițiile în care pretinsele procese s-au susținut în spatele ușilor închise. Cortinele ocultau publicului larg informația, astfel adevărul neputând răzbate decât în cercurile restrânse ale rudelor sau cunoștințelor *osândiților*. Articolul *Cei dintâi, cei de pe urmă* dezvăluie totuși o planșă nominală (validă prezentului anilor '70), *în ordinea aproximativă a momentului arestării*:

> *Mircea Vulcănescu (mort în închisoare), Nichifor Crainic, Radu Gyr, N. Carandino, Romulus Dianu,, Mircea Grigorescu, Ion Petrovici, Simion Mehedinți, George Fotino, N. Davidescu (mort în închisoare), Barbu Solacolu, N. Crevedia, C. Brătianu, Gh. Brătianu (istoric), Constantin C. Giurescu, I. Lupaș, Silviu Dragomir, Al. Lapedatu, Sauciuc Săvescu, Pantelimon Halipa, Ștefan Nenițescu, George Gregorian, D. Iov, Virgil Slăvescu, Dumitru Murărașu, Vasile Militaru, Alex. Marcu, Nicolae Roșu, Gabriel Drăgan, Ilie Rădulescu, Ion Maxim, Sergiu Dan, Paul Sterian, Dimitrie Cuclin, Emanoil Ciomac, Wolf Eichelburg, H.I.Stahl, Constant Tonegaru, Vasile Voiculescu, Vladimir Streinu, Radu Cioculescu (mort în detenție), Barbu Slătineanu (mort în detenție), I. D. Sîrbu, Mihai Moșandrei, Ion Iovescu, George Ivașcu, Constantin Noica, N. Steinhardt, Adrian Marino, Aurel Martin, Ion Caraion, Petru Sfetca, N. Balotă, Ovidiu Cotruș, Ștefan Aug. Doinaș, Horia Stanca (la Canal, deenție fără condamnare), Leonid Dimov, Ion Negoițescu, Edgar Papu, Al. Paleologu, Al. Ivasiuc, Paul Goma, Marcel Petrișor, Dinu Pillat, Neagu Rădulescu, Al. O. Teodoreanu, Mircea Florian, Mihai Ursachi (n. 1941), Emil Manu etc.*[5]

O altă direcție predilectă în strategia partidului a constituit-o expatrierea oamenilor de spirit. Amploarea acesteia este fără precedent în istoria milenară a românilor. Fenomenul se înregistrează ca unul de mare excepție prin exodul urieșesc de inteligență. Dintre cei exilați sau rămași în străinătate, sunt menționați

> *Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Pamfil Șeicaru, Mihai Nicolescu, Emil Turdeanu, N. I. Herescu, Al. Busuioceanu, George Enescu, Constantin Brâncuși, Horia Stamatu, C. Brăiloiu, Ștefan Baciu, Aron Cotruș, Basil Munteanu, Al. Ciorănescu, Virgil Ierunca, Pavel Chihaia, Vintilă Horia, Lucian Boz, George Uscătescu, Ion Cușa, Monica Lovinescu, Constantin Silvestri, Petru Dumitriu, Ben Corlaciu, Ilie Păunescu, Ilie Constantin, Petre Popescu, Matei Călinescu, Al. Lungu, Dumitru Țepeneag, Virgil Tănase, Virgil Nemoianu, Gabriela Melinescu, George Bălan, Paul Goma etc.*[6]

M. Nițescu își declină recunoștința pentru această pleiadă a oamenilor de cultură (și nu numai) ce au cunoscut persecuțiile și carcera comunistă. Acei oameni care *au străbătut un drum lung, dificil, nu lipsit de accidente și căutări*[7], oameni tari, înrâuriți de virtutea curajului de a se privi senin, onest și de puterea de a accepta adevărul nefiltrat de *sloganele zilei*. Recuzând

[4] Ibidem, p. 165.
[5] Ibidem pp. 165-166.
[6] Ibidem, p. 166.
[7] Augustin Buzura, *Bloc Notes*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p.35.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

compromisul, aleg să fie ei înșiși, să spună ceea ce cred și ceea ce simt fără rezerve[8], să se manifeste conform propriilor convingeri. Intelectualitatea continuă să caute cu febrilitate căi noi, punți reale între oameni, mijloace de a-și exhiba trăirea, combustia, strigătul, necesitatea de a nu fi izolată, speranța. Peste toate, nevoia generală de adevăr, dreptate și frumos[9].

Interesantă este maniera în care se aspectează problematica *tăcerii.* Văzuți ca adevărați eroi cărora se cuvine ridicarea unui *imn de laudă și recunoștință*[10], creatori de spirit, scriitori sau oameni de cultură ce au preferat tăcerea în locul pactului cu agresiunea. Acest mod de a privi lucrurile nu a fost deloc confortabil, în condițiile în care efectele erau nimicitoare: teama continuă, suspiciunea, supravegherea, șicanarea ori anonimatul total. Fermi în fața presiunii spirituale uniforme, intelectualii au o atitudine demnă asemenea eroismului – *eroismului tăcerii.* Se impune, totuși, interogația: nu există și o vină a intelectualilor în general? Mulți au primit privarea de libertate fără ripostă, au îmbrățișat tăcerea și implicita pierdere în anonimat, însă alții (*nu puțini și nu dintre cei de mâna a doua*[11]) iuțesc pasul spre încolonarea sub noul stindard. Sigur că și aici problematica compromisului comportă nuanțe. În opinia criticului, *prezența sporadică, ocazională sau abia tolerată la viața literară degradată* a unor scriitori asemenea lui Al. Philippide, Perpessicius, Camil și Cezar Petrescu, Ion Vinea, Adrian Maniu, Ion Agârbiceanu *a fost lipsită de gravitate*. „Cumințenia" și „înțelepciunea" proverbială românilor ar justifica cauza adâncă a acestei dezertări. Există și cazuri impardonabile: toți cei ce au refuzat să vadă și să înțeleagă *agresiunea proletcultistă* manifestată prin *interzicerea atâtor opere reprezentative, prin excomunicarea atâtot autori români și străini, prin falsificarea istoriei naționale*. Punerea în serviciul jandarmilor regimului, simularea neînțelegerii *sensului antinațional și antiumanist* al curentului bolșevic, reprezintă pentru critic vina, o vină ce transcende granițele literaturii, *ale demisiei morale și profesionale, pentru a se înscrie în acela al trădării de țară*[12]. Criticul abordează apoi clasica punere în discuție a *justificării morale*, a măsurii în care *zelul proletcultist* vădit de unii scriitori se datorează presiunii din afară, *condițiilor și climatului general* ori unei *supralicitări benevole a comandamentelor și directivelor oficiale*. Eseul demonstrează pe larg ipoteza inițială de cercetare, din care analistul trage și unele concluzii teoretice:

> *În condiții normale, când sctiitorul nu e constrâns de cenzură ca și de un întreg sistem de presiuni și represiuni să-și mutileze opera, aceasta e singura măsură a talentului, a capacității creatoare și a moralității lui. Dar în condiții anormale, când, dimpotrivă, el e constrâns să aleagă între a-și perverti scrisul sau a tăcea, opera nu mai poate fi singura măsură a personalității lui ca scriitor. În astfel de condiții, tăcerea, adică refuzul de a-și denatura opera, de a fi părtaș la anihilarea culturii, devine un element esențial de apreciere a moralității și personalității lui*[13].

De altfel, se insistă oportun asupra interogației esențiale în câmpul răspunderii în fața culturii: (...) *câți dintre scriitori nu s-au ridicat nici măcar* la eroismul tăcerii?

Deși presiunea spirituală devenită cotidiană apăsa uniform, lumea scriitorilor pare a avea o grea sarcină în a-și trasa direcțiile. Dacă unii au trăit visceral exilul (și nu ne referim la exilul

[8] Ibidem.
[9] Augustin Buzura, *op. cit.*, p. 52.
[10] M. Nițescu, *op.cit.*, p.166.
[11] Ibidem, pp. 166-167.
[12] Ibidem.
[13] Ibidem, p. 168.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

geografic sau cel istoric, ci la cel existențial), alții au contribuit activ la *înrădăcinata mistificare*, prin *râvna supralicitată*. Monica Lovinescu notează în *Jurnalul* său, în a opta zi a lunii mai (1962), că *un astfel de satisfăcut al soartei pare a fi Mihai Beniuc*[14], un Fadeev[15] lipsit de remușcări. Cu o *pasiune suspectă*, cel căruia partidul îi asigură succesul, *revalorifică trecutul în general și al altora în particular* în romanul său autobiografic apărut în 1953, *Pe muchie de cuțit*. Decretat de regim *cel mai însemnat poet ardelean în viață*[16], Mihai Beniuc condamnă cu toată severitatea pe toți cei care au petulanța necolaborării cu sistemul și refuză aproprierea „noii vieți". Unul dintre „osândiții" denunțătorului Mihai Beniuc este Lucian Blaga. Transformat într-un *fascist convins*, Lucian Blaga se apără, demonstrând că toate incriminările aparțineau *în propriu* delatorului afirmat pe post de Surkov[17] al literaturii românești. Autoarea aseamănă *destinul, felul de a fi și de a rezista* al creatorului *Poemelor luminii* și cel al *Doctorului Jivago*: Blaga își pledează cauza *sus de tot*, în cercurile unde versiunile puteau fi lesne verificate (astfel că Beniuc nu reușește decât să joace *acest dublu rol de câine de pază și de auxiliar al Secutității*[18]), în timp ce Pasternak este foarte greu de redus la tăcere, mai ales după recunoașterea consfințită prin acordarea Premiului Nobel.

Lărgind sfera investigației și actualizând-o, Cristian Vasile, istoric cu o temeinică documentare (...), îmbinând *cât se poate de potrivit o varietate de surse: documente ale Agitpropului*[19]*, memorialistică, mărturii de istorie orală, izvoare diplomaticeetc*.[20], publică în 2010, volumul *Literatura și artele în România comunistă. 1948-1953*. Depășind faza consemnărilor critice, studiul realizează o abordare sincronică a opiniilor, nu de puține ori contradictorii, ale personalităților științifice, literare, ale diverselor grupări intelectuale, centre universitare, institute ori comisii concurente, de după 1989. Debutul studiului evidențiază polemica în jurul *noului profil de esență politică determinat de radicalizarea spiritului de frondă*

[14] Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 37.

[15] Aleksandr Alexandrovici Fadeev (1901-1956) este prozatorul sovietic, crescut și educat de puterea comunistă, care după război, este desemnat de A. Jdanov prim secretar al Uniunii Scriitorilor. Comunist convins, acesta denunță public mai mulți confrați. Raportul secret al lui Nikita Hrișciov, de la cel de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, îi revelează ravagiile ideologiei în viața intelectuală și, realizând dimensiunea atrocităților regimului, conștientizează consecințele unora dintre acțiunile sale sub comandă stalinistă, alege să se sinucidă (la 13 mai 1956), nu înainte de a-și justifica opțiunea într-o scrisoare cunoscută marelui public abia în septembrie 1990.

[16] Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 39.

[17] Aleksei Aleksandrovici Surkov (1899-1983) a fost un poet, editor și critic literar sovietic rus, o figură impozantă a nomenclaturii culturale, președintele Uniunii Scriitorilor Sovietici în perioada 1953-1959. Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Aleksei_Surkov, accesat în data de 10 mai 2019. *Procurorul* Surkov este cel care execită o presiune extraordinară asupra lui Boris Pastenak, autorul romanului-cronică a Revoluției Ruse, distins în 1958 cu Premiul Nobel pentru literatură, *Doctor Jivago*. Interzis timp de 30 de ani în spațiul sovietic, acesta apare în țara de obârșie a autorului abia în 1988.

[18] Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 41.

[19] Agitpropul românesc este un organul cuprins în structura Comitetului Central al PCR/PMR, *Direcția* (ulterior *Secția*) *de Propagandă și Agitație*, condusă la mijlocul anilor 1950 de Leonte Răutu.

[20] Vladimir Tismăneanu, în Prefața intitulată *Despre o reușită istoriografică, scrisă cu pasiune, rigoare, curaj și sagacitate*, la volumul *Literatura și artele în România comunistă. 1948-1953*, Washington DC, 26 martie 2010.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

al unui număr tot mai mare de creatori[21]. Recomandată de un *travaliu benedictin*, o temeinică cercetare (40 de colecții complete de ziare și reviste), criticul literar de la Sibiu, Ana Selejan, este validată ca emblematică *în cercetarea istoriei literaturii și a culturii române în perioada stalinistă*[22]. Prin identificarea *taberelor literare*, prin alcătuirea unor *dosare* multiplelor lupte culturale, prin prezentarea intenselor campanii – cuprinzând și pe cele de demascare –, prin opțiunea de a se lăsa partizanilor/adversarilor unor scriitori libertatea de a trage propriile concluzii privind natura relațiilor cu regimul (*colaboraționism*, *conformism*, *adaptare*), cercetătoarea Ana Selejan face posibilă *despărțirea de reflecția diletantă, după ureche, fără consultarea surselor primare*[23].

În acest eșafodaj al detabuizării așază Cristian Vasile cartea criticului literar Marin Nițescu (*Sub zodia proletcultismului. O carte cu domiciliul forțat. 1979-1995*, n.n.): *O carte înrudită cu lucrările Anei Selejan, întemeiată cu prioritate tot pe presa culturală și politică a vremii, dar mai bogată în profiluri biografice de epocă*[24]. Este remarcat accentuatul radicalism, neezitarea în a vorbi despre *prostituția morală* performată atât în publicistica, cât și în literatura angajată de după 1945[25]. Incisivitatea este cu atât mai evidentă, cu cât M. Nițescu *nu cruță* niciun nume important în *deceniile șapte-nouă, aflate la debut spre finalul epocii stalisniste: Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Eugen Simion*[26]. Se apreciază aportul limpezirilor, revelarea existenței firavei, dar valoroasei literaturi de sertar și, în mod deosebit, rezistența autorului în fața tăvălugului organelor de partid și de stat. Refuzând să se lase cenzurat pentru a fi publicat, M. Nițescu își asumă nu doar referențialitatea tranșantă, ci și aparatul conceptual - *a perpetuat și chiar consacrat un concept inadecvat: cel de* proletcultism[27]- folosit în analiza creațiilor literar-artistice din perioada 1948-1964.

Periplul analitic continuă prezentarea pozițiilor referitoare la problematica terminologică. Este adusă în discuție argumentația istoricului literar clujean Sanda Cordoș care, în lucrarea sa, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*[28], în înfățișarea evoluției culturii române în perioada puseului ideologic preferă termenul de *jdanovism* proletcultismului. Alegerea este justificată prin investigarea etimologică a lexemului *proletcultism* și, în egală măsură, de *practicarea* acestuia în epoca leninistă atunci când, prin organizația *Prolecult* condusă de A. A. Bogdanov[29], se demonstrau atitudini de autonomie față

[21] Ana Selejan, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, ediția a II-a adăugită cu indice de nume și o prefață a autoarei, Editura Cartea Românească, București, 2005, p. 237, în Cristian Vasile, *op.cit.*, p. 19.
[22] Cristian Vasile, *op. cit*., p. 18.
[23] Ibidem.
[24] Ibidem, p. 19.
[25] Ibidem, p. 20.
[26] Ibidem.
[27] Ibidem.
[28] Sanda Cordoș, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX,* ediția a II-a, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2002.
[29]Proletcultul a fost o mișcare politico-ideologică lansată în Rusia sovietică imediat după victoria loviturii de stat a partidului bolșevic în octombrie 1917, în domeniul lingvistic, cultural, literar și chiar științific. Ideea de bază a proletcultismului este cultul proletariatului. Principalul teoretician al Proletcultului a fost figura cheie în istoria timpurie a fracțiunii bolșevice a Partidului Laburist Social Democrat din Rusia, cunoscut totodată ca un redutabil

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

de Partidul Comunist bolșevic și astfel, acoperea o altă sferă semantică. Cristian Vasile constată coexistența ca sinonimi a celor doi termeni folosiți pentru sondarea perioadei de după 1947, *proletcultism* și *jdanovism*. Face însă observația că, deși folosit *impropriu*, lexemul „proletcultism" capătă vizibilitate și prin influenta (și nu mai puțin valoroasa) lucrare semnată de Marin Nițescu.

Mai mult, istoricul aspectează și *receptarea* acestor antologii comentate. Deși de mare impact, devenit referențial în lucrările de specialitate, studiul lui M. Nițescu s-a dovedit incomod. Cei care se despart polemic de acesta sunt Mihai Ungureanu (exponent al grupării „autohtoniste" de la *Luceafărul*) și Zigu Ornea (apropiat *României literare* conduse de Nicolae Manolescu). Recenzând cartea lui M. Nițescu, Zigu Ornea etalează letalele „delicte" ale autorului: intenționalitatea resentimentară, complexul urii, idiosincraziile neîmpăcate[30] raportându-se la afirmația acestuia conform căreia demnitatea scriitorilor ar fi fost salvată, dacă marii creatori ar fi ales tăcerea și nu acceptarea sau lauda condiției degradante a cenzurii și autocenzurii[31] . Biograful lui C. Dobrogeanu-Gherea ripostează susținând că tăcerea marilor spirite, *factori luminiscenți și îndrumători în vremurile foarte grele*[32], ar fi însemnat pentru cultura română chiar suspendarea existenței sale, repercusiunile putând fi catastrofale[33].

Asidua *luptă pentru conceptesau idei* reclamată de reprezentanți ai unor tabere culturale, adeseori rivale, devoalează, în fond, prin *pozițiile* făcute publice, cea mai controversată perioadă, sovietizarea culturii.

Nimic mai ispititor pentru critică decât această polemică terminologică. Editorialul criticului și istoricului literar Nicolae Manolescu, intitulat *Despre proletcultism*[34], remarcă *interesantul* articol al Sandei Cordoș *Proletcultismul n-a existat*[35]. Recenzia aprobă considerațiile cercetătoarei care, în pofida faptului că *nu este cea dintâi preocupată de confuziile pe care termenul cu pricina le creează*[36], reușește să-și impună poziționarea categorică cu privire la imperioasa renunțare la folosirea termenului de *proletcultism*, atunci când în studiile de istorie literară se vorbește despre literatura publicată între anii 1948-1949. Aici criticul punctează utilizarea eronată, avându-se în vedere *contextul românesc de după război* și nu în ultimul rând, *sensul istoric*. Pornind de la ideea că acest termen *circula la sfârșitul anilor '40*, chiar dacă ideologii comuniști cunoșteau din 1934 tezele[37] lui A. A. Jdanov ce *dogmatizau la extrem pe cele leniniste*, Nicolae Manolescu interoghează neasumându-și un răspuns: *de ce nu s-a ținut cont de critica făcută proletcultismului?* Spre surprinderea criticului, termenul abandonat *la mijlocul*

---

adversar al lui Vladimir Lenin, Aleksandr Bogdanov (1873-1928). Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Proletcult, accesat în data de 14 mai 2019.

[30] Cristian Vasile, *op. cit*., p. 21.

[31] Ibidem.

[32] Z. Ornea: *A te dedica stupirii valorilor e o prea tristă şi nevolnică îndeletnicire*, interviu cu Zigu Ornea acordat lui Daniel Cristea-Enache, în*Adevărul literar şi artistic*, nr. 575/ 10 iulie 2001.

[33] Zigu Ornea, în *România literară*, nr. 50/1995, apud. Cristian Vasile, *op.cit.*, p.21.

[34] Nicolae Manolescu, *Despre proletcultism*, în *România literară*, nr. 30/2001, articol reluat în volumul *Inutile silogisme de morală practică*, București, Editura Albatros, 2003.

[35] Sanda Cordoș, *Proletcultismul n-a existat*, în *Apostrof*, nr. 7-8/2001.

[36] Nicolae Manolescu, *art. cit*.

[37] Teze reînnoite în 1946, n.a.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

deceniului şase sl secolului trecut, nu suscită niciun interes în discuţiile de după 1989. „Substituenţii" îmbrăţişaţi în critica românească au fost: *totalitarism, religie politică, literatură agitatorică ori propagandistică (E. Negrici)*[38]. Criticul semnalează şi prezenţa altor exegeţi ai tematicii, *necitaţi* în lucrarea Sandei Cordoş, Ana Selejan[39] şi Liviu Ţeghiu[40] care revitalizează problematica prin noi grile de analiză. În timp ce Ana Selejan discută *critica severă la care conceptul a fost supus deja în 1951 de către ideologii români ai vremii*[41]preferându-i acestuia alţi termeni, Liviu Ţeghiu *recurge la termen chiar în titlul cărţii sale*[42]. În articolul Sandei Cordoş, cel din urmă este chiar aşezat pe acelaşi palier cu M. Nițescu, cel care *a perpetuat şi chiar a consacrat* acest *concept inadecvat*[43]. Recunoscându-i-se însemnătatea în cercetarea românească, studiul lui Marin Nițescu rămâne valid şi astăzi, în pofida *demonstraţiei convingătoare* a Sandei Cordoş[44].

Pornind de la aceste alegaţii terminologice, criticul convine că înlocuirea cuvântului rămâne *o problemă de rezolvat* şi ofertează *cel mai adecvat termen de alternativă, realismul socialist*[45]. Fundamentarea opţiunii este susţinută de anvergura folosirii sintagmei în critica anilor ˈ50-*înainte şi după expulzarea proletcultismului din nomenklatorul de termeni literari*[46]-,fiind *conceptul oficial* al acesteia, dar şi de munificenta sferă semantică pe care o acoperă. Editorialul lui Nicolae Manolescu profilează astfel tabloul convicţiunilor reevaluatorilor aparatului noţional stipulat de istoricul Cristian Vasile în aserţiunile sale critice[47].

În paginile aceleiaşi reviste, la rubrica comentariilor critice, Ion Simuţ problematiza: *cum să numim astăzi mai potrivit exigenţele ideologice conformiste impuse artei în perioada comunistă? Proletcultism sau realism socialist?*[48]

După ce trece în revistă diferitele etape în care s-au folosit cei doi termeni, amintind dezbaterile critice ce s-au disputat, criticul identifică două *opţiuni clare*: cea a Sandei Cordoş şi, respectiv, cea a lui Nicolae Manolescu (opţiunea acestuia este interpretată drept răspuns la provocarea celei ce a proclamat: „Proletcultismul n-a existat"). Articolul prezintă *bătăliile politice şi (fals) culturale* înregistrate în jurul celor doi termeni, în cele două capitale: Moscova şi Bucureşti. Fondul documentar al originii disputelor sovietice din anii 1917-1946 este reconstituit în cartea lui Michel Aucouturier, *Realismul socialist*[49]; la noi, anii 1948-1960 au fost sub lupa

[38] Nicolae Manolescu, *art. cit.*
[39] Ana Selejan, *Literatura în totalitarism. Anul 1954. Anul „gloriosului deceniu"* (volumul III, 1996; ediţia a II-a, 2009), Editura Cartea Românească, Bucureşti.
[40] Liviu Ţeghiu, *Fenomenul proletcultist în literatura română*, Timişoara, Editura Mirton, 2000.
[41] Nicolae Manolescu, *art. cit.*
[42] Ibidem, *art.cit. supra.*
[43] Cristian Vasile, *op.cit.*, p. 20.
[44] Florin Mihăilescu, *De la proletcultism la postmodernism (O retrospectivă critică a ideologiei literare postbelice)*, Constanţa, Editura Pontica, 2002.
[45] Nicolae Manolescu, *art. cit.*
[46] Ibidem.
[47] v. Cristian Vasile, *Literatura şi artele în România comunistă. 1948-1953*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2010.
[48] Ion Simuţ, *Proletcultism sau realism socialist*?, în *România literară*, nr. 30/2008.
[49] Michel Aucouturier, *Realismul socialist*,Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

analizei Sandei Cordoș, cea a lui Nicolae Manolescu, a Anei Selejan sau a lui M. Nițescu ori în atenția articolelor lui Dumitru Micu din lexiconul[50] coordonat de Eugen Simion.

Pentru a anticipa un răspuns la dilema formulată[51], Ion Simuț rezumă și punctează câteva aspecte relevante, traversând grila propusă de Michel Aucouturier. Într-o primă etapă, proletcultul inițiat de A. A. Bogdanov, consolidat în 1918, cu o poziție de vădită independență față de partidul bolșevic, a cărui organ de presă, *Proletkultura*, propagă dezideratele grupului. Anii 1917-1918 aduc „arta oficială a Revoluției" ruse, *futurismul revoluționar, avangarda comunismului*. În 1922, LEF („Frontul de Stânga") proclamă constructivismul (performat mai ales în arhitectură și în teatru). Această fază tranzitorie este marcată și de prezența celui care reclamă „dictatura proletariatului", Troțki. Schematizând, Bogdanov, adept al unei culturi proletare, dar nu partinice, Troțki, al culturii comuniste atât în afara oricărui *spirit de partid*, cât și în afara oricărei *conștiințe de clasă*. Prezentarea reperelor continuă cu anul 1932, an de referință pentru lumea culturii, în general, și cea a literaturii, în particular, când Stalin *impune noua ideologie estetică sub denumirea de „realism socialist"*. Tot în acest an se dizolvă RAPP – ul (Asociația Rusă a Scriitorilor Proletari). Unitatea în jurul partidului se dorește a se realiza atât alături de scriitori, *ingineri ai sufletelor*, cât și de potențialii *convertibili* la comunism, „tovarășii de drum", fie ei Fedin, Leonov, Babel, Ehrenburg, Pasternak sau Lukács. Etapizarea înregistrează și dictatura stalinistă după Al Doilea Război, atunci când, prin Andrei Jdanov cunoaște puseul severității. Reține atenția excluderile din rândul Uniunii Scriitorilor a „antisovieticilor", poeta Anna Ahmatova și scriitorul satiric Mihail Zoșcenko. În realitate, acuzațiile vizau *arta pentru artă* care evolua în direcția substituirii *artei pentru popor* și *literatura modernistă* lipsită de un *conținut ideologic explicit*, reazem cotidianului sovietic[52].

Conclusiv, Ion Simuț constată repetabilitatea istoriei, *în mic, precipitat şi cam cu aceleaşi conflicte*, și în spațiul comunismului românesc, și susține într-o tușă lucid ironică:

> *(...) realismul socialist e un proletcultism cosmetizat de circumstanţă, însă nu esenţialmente schimbat. Ce mi-i proletcultismul îmbogăţit, ce mi-i realismul socialist. Disocierea e un moft, un lux al comparaţiei inteligente de salon între două prostii. O futilitate în care şi eu mă complac*[53].

Diferențierea abia perceptibilă este, de altminteri, între preocuparea dominant *tematică* a proletcultismului, în raport cu preocuparea dominant *estetică* a realismului socialist. Concluzia echilibrată și motivată este redimensionată ulterior, accesorizându-și indicii temporalității: *Realismul socialist, proletcultism recondiționat, remaniat sub o denumire mai onorabilă, nu moare pâna în 1989*[54].

BIBLIOGRAPHY

Aucouturier, Michel, 2001, *Realismul socialist*, Cluj-Napoca: Editura Dacia.

[50] *Dicționarul general al literaturii române*, coordonat de Eugen Simion, volumul V, literele P-R, Editura Univers Enciclopedic, 2006.
[51] Ion Simuț, *art. cit.*
[52] Ibidem, *art.cit. supra.*
[53] Ibidem, *art.cit. supra.*
[54] Ion Simuț, *Arcanele realismului socialist*, în *Cultura literară*, nr. 412/18 martie 2013.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)

Buzura, Augustin, 1981, *Bloc Notes*, Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Cordoș, Sanda, 2002, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX,* ediția a II-a, Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof.

Lovinescu, Monica, 1990, *Unde scurte. Jurnal indirect*, București: Editura Humanitas.

Mihăilescu, Florin, 2002, *De la proletcultism la postmodernism (O retrospectivă critică a ideologiei literare postbelice)*, Constanța: Editura Pontica.

Nițescu, M., 1995, *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, București: Editura Humanitas.

Selejan, Ana, 2005, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, ediția a II-a adăugită cu indice de nume și o prefață a autoarei, București: Editura Cartea Românească.

Selejan, Ana, 2009, *Literatura în totalitarism. Anul 1954. Anul „gloriosului deceniu”*, București: Editura Cartea Românească.

Țeghiu, Liviu, 2000, *Fenomenul proletcultist în literatura română*, Timișoara: Editura Mirton.

Vasile, Cristian, 2010, *Literatura și artele în România comunistă. 1948-1953*, București: Editura Humanitas.

*** *Dicţionarul general al literaturii române*, coordonat de Eugen Simion, volumul V, literele P-R, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

BDD-A29746 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:37 UTC)